

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΛΒ΄ ΕΦΟΡΕΙΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

Ο αρχαιολογικός χώρος του Δυμοκάστρου και οι εργασίες ανάδειξής του

Πρακτικά ημερίδας:
«Εργασίες ανάδειξης στους αρχαιολογικούς χώρους της Θεσπρωτίας.
Ελέα, Ντόλιανη, Δυμόκαστρο»
Ηγουμενίτσα, 14 Δεκεμβρίου 2007

ΕΡΓΟ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΟΥΜΕΝΟ ΑΠΟ ΤΗΝ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ISBN: 978-960-214-721-4

ΑΘΗΝΑ 2008

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΛΒ΄ ΕΦΟΡΕΙΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

Ο αρχαιολογικός χώρος του Δυμοκάστρου και οι εργασίες ανάδειξής του

Πρακτικά ημερίδας:
«Εργασίες ανάδειξης στους αρχαιολογικούς χώρους της Θεσπρωτίας.
Ελέα, Ντόλιανη, Δυμόκαστρο»
Ηγουμενίτσα, 14 Δεκεμβρίου 2007

ΑΘΗΝΑ 2008

100

95

75

25

5

0

© Υπουργείο Πολιτισμού

ΛΒ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Θεσπρωτίας

Κύπρου 68, Ηγουμενίτσα

Τηλ. 26650.29177 - 26650.29718, Fax: 26650.25133

E-mail: lberka@culture.gr

ISBN: 978-960-214-721-4

Εικόνα εξώφυλλου: Αεροφωτογραφία του Δυμόκαστρου

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το έργο «Ανάδειξη – Ανάπλαση Αρχαιολογικού Χώρου Δυμοκάστρου Θεσπρωτίας», που πραγματοποιείται με χρηματοδότηση από το Μέτρο 3.3 «Ανάδειξη πολιτισμικών στοιχείων» του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος Ηπείρου του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης, ξεκίνησε το Σεπτέμβριο του 2002 και αναμένεται να ολοκληρωθεί στα τέλη του 2008. Στο συνολικό προϋπολογισμό του συμπεριλαμβάνονται 478.846,52 EURO για εργασίες ανάδειξης και 58.694,05 EURO, προκειμένου να απαλλοτριωθούν οι ιδιοκτησίες που βρίσκονται στην είσοδο του αρχαιολογικού χώρου, όπου μελλοντικά πρόκειται να διαμορφωθεί η κύρια είσοδος και να κατασκευαστούν ο χώρος στάθμευσης και το φυλάκειο.

Μέχρι σήμερα, υπό την εποπτεία, αρχικά της Η' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Κέρκυρας – Θεσπρωτίας και πλέον της ανεξάρτητης ΛΒ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Θεσπρωτίας, έχει ολοκληρωθεί το μεγαλύτερο μέρος των εργασιών που αφορούν στην αποκάλυψη και ανάδειξη των σημαντικότερων μνημείων του χώρου κατά μήκος μίας οριοθετημένης ομαλής διαδρομής, η οποία επιτρέπει στον επισκέπτη αποκτήσει μία σφαιρική εικόνα του αρχαίου οχυρωμένου οικισμού, κατανοώντας παράλληλα τις σύγχρονες επεμβάσεις για την ανάδειξη του χώρου και απολαμβάνοντας πανοραμική θέα των νότιων ακτών της Θεσπρωτίας και των απέναντι νησιών (Κέρκυρας, Παξών και Λευκάδας) από τις στάσεις θέασης. Η έναρξη της δεύτερης φάσης του έργου, το καλοκαίρι του 2006, εξασφάλισε τη διάθεση ενός επιπρόσθετου ποσού για τις απαραίτητες εργασίες στερέωσης και αποκατάστασης των αρχαίων μνημείων, την τοποθέτηση προστατευτικών στεγάστρων και τη συντήρηση των πολυάριθμων κινητών ευρημάτων.

Η παρούσα έκδοση των πρακτικών της ημερίδας, που διοργανώθηκε στις 14 Δεκεμβρίου 2007 στο πλαίσιο του έργου, θεωρούμε ότι –μαζί με το υπόλοιπο έντυπο υλικό για το χώρο– θα αποτελέσει μέσο προβολής και ενημέρωσης του επιστημονικού και του ευρύτερου κοινού για τον άγνωστο αυτό αρχαιολογικό χώρο, που σε συνδυασμό με τους υπόλοιπους υπό ανάδειξη αρχαιολογικούς χώρους της Θεσπρωτίας θα αποτελέσουν ένα ενιαίο δίκτυο επισκέψιμων αρχαιολογικών χώρων, μνημείων και μουσείων διάσπαρτων σε όλη την έκταση του Νομού Θεσπρωτίας.

Για την πραγματοποίηση του έργου θερμές ευχαριστίες για την υποστήριξη σε όλους τους τομείς οφείλονται στους Γενικούς Γραμματείς της Περιφέρειας Ηπείρου και του Υπουργείου Πολιτισμού κατά το χρονικό διάστημα έγκρισης και υλοποίησης των εργασιών ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου του Δυμοκάστρου, στα στελέχη των Ειδικών Υπηρεσιών Διαχείρισης του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος Ηπείρου και του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Πολιτισμός», στους Συμβούλους Διαχείρισης του ΥΠ.ΠΟ της «Στάδιον Α.Ε.» και στους Προϊσταμένους της Η' και της ΛΒ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων.

Τέλος, θερμές ευχαριστίες θα πρέπει να εκφράσουμε στο πολυάριθμο επιστημονικό, τεχνικό και εργατοτεχνικό προσωπικό, που με μεγάλη ευσυνειδησία και υπευθυνότητα εργάστηκε στον αρχαιολογικό χώρο, συχνά κάτω από αντίξοες καιρικές συνθήκες, δίνοντας τον καλύτερο εαυτό του και βοηθώντας καταλυτικά στην εκπλήρωση των στόχων του έργου. Χωρίς όλους αυτούς θα ήταν αδύνατη η ολοκλήρωση των εργασιών ανάδειξης και η έκδοση του παρόντος και του υπόλοιπου εποπτικού υλικού για το Δυμόκαστρο.

Κασσιανή Λάζαρη
Αρχαιολόγος – Υπεύθυνη του έργου

100

95

75

25

5

0

100
95
75
25
5
0

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κασσιανή Λάζαρη - Αντωνία Τζωρτζάτου,

Περίηγηση στον αρχαιολογικό χώρο του Δυμοκάστρου.

Ιστορική αναδρομή του οικισμού και εργασίες ανάδειξης.....σελ. 7

Κουντούρη Αικατερίνη,

Οι δεξαμενές στον αρχαιολογικό χώρο του Δυμοκάστρου.

Εργασίες συντήρησης και αποκατάστασης.....σελ. 19

Βιβλιογραφία.....σελ. 26

Φωτογραφίες.....σελ. 27

100

95

75

25

5

0

100
95
75
25
5
0

Κασσιανή Λάζαρη - Αντωνία Τζωρτζάτου,
Αρχαιολόγοι ΑΒ' Ε.Π.Κ.Α.

ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΔΥΜΟΚΑΣΤΡΟΥ. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ

Ερημόκαστρο, Ελινόκαστρο ή Ελιμόκαστρο, Δ(η)υμόκαστρο¹: όλα νεότερα περιγραφικά μικροτοπωνύμια, με τα οποία είναι γνωστός ο οχυρωμένος οικισμός πάνω από τον όρμο Καρaboσσάσι της Πέρδικας. Ένας οικισμός των ύστερων κλασικών και ελληνιστικών χρόνων, ο δεύτερος μεγαλύτερος σε έκταση μετά τη Γιτάνη και μοναδικός ως προς την παράκτια τοποθεσία του (Εικ. 1).

Η επιβλητική οχύρωση και τα ορατά ερείπια αρχαίων οικοδομημάτων, δεν πέρασαν απαρατήρητα στους ξένους περιηγητές, στους αρχαιόφιλους της περιοχής, ούτε βέβαια και στους κυνηγούς αρχαιοτήτων, που συστηματικά λεηλατούσαν το χώρο. Οι πρώτες αναφορές, απαλλαγμένες από την ευθύνη της επιστημονικής τεκμηρίωσης και επηρεασμένες από μία ρομαντική θεώρηση του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, διαπνέονται από το συναισθηματισμό των προσωπικών εντυπώσεων.

Ο Pouqueville, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, περιγράφοντας την παράκτια τοπογραφία της περιοχής, αναφέρει το «Ερημόκαστρο», «ένα φρούριο με κυκλώπεια τείχη και δομή», που «χωρίς δισταγμό» ταυτίζει με την αρχαία Τορώνη².

Το Μάιο του 1923, ένα χρόνο πριν το άδοξο θάνατό του, ο νεαρός Άγγλος μελετητής Stewart Stoddert Clarke επισκέπτεται την Πέρδικα, αλλά δε φαίνεται

¹ Σήμερα έχει επικρατήσει το όνομα Δυμόκαστρο, που κατά το Σ. Δάκαρη (Σ. Δάκαρης, *Θεσπρωτία*, Αθήνα 1972, υποσ. 291) προέρχεται από το (Δι)δυμόκαστρο λόγω των τριών, επάλληλων οχυρώσεων. Ο Σπ. Μουσελίκης (Σπ. Γ. Μουσελίκης, *Αρχαιότητες της Θεσπρωτίας*, Ιωάννινα 1980, σ. 98) θεωρεί ότι το όνομα Δυμόκαστρο αναφέρεται στους δύο ανώτερους οχυρωματικούς περιβόλους, που διατηρούνται καλύτερα και είναι ορατοί.

² Φ.Κ.Ο.Λ. Πουκεβίλ, *Ταξίδι στην Ελλάδα. Ήπειρος* (μτφ), Αθήνα 1994, σ. 146 & υποσ. 13-14 σ. 151). Από το κείμενο δεν είναι σαφές εάν ο Πουκεβίλ αναφέρεται στην Τορώνη ή την Τορόνη, τοπωνύμια που απαντούν στις αρχαίες γραπτές πηγές. Η αρχαία Τορώνη έχει ταυτιστεί από το Δάκαρη με τον οικισμό στη Χερσόνησο της Λυγιάς, ενώ η Τορόνη τοποθετείται με σχετική βεβαιότητα στην περιοχή της Πάργας (Σ. Δάκαρης, ό.π., σσ. 15, 32-33, 37, 92-93, 131, 135-136, 188, 200, 204).

να φθάνει μέχρι το Δυμόκαστρο. Καταγράφει, ωστόσο, τις πληροφορίες που πήρε από κάτοικο του χωριού για «εκτεταμένα ερείπια» και «πύλες κατασκευασμένες με μεγάλους γωνιόλιθους» και αναφέρει δύο ακόμα ονομασίες της θέσης: «Ελινόκαστρο» και το παρ᾽ἄξενο τοπωνύμιο «Θαμνόκαστρο».³

Λίγα χρόνια αργότερα, εκπρόσωπος του Αγροτικού και Εργατικού Κόμματος της Δημοκρατικής Ένωσης στα Γιάννενα, γράφει από την Πάργα:⁴

«Φίλε κύριε Μηλιάδη»,

...«Χθες έφθασα ενταύθα, ερχόμενος εξ Ιωαννίνων μέσω Πρεβέζης. Την έκθεσιν που μου ζητήσατε στα Γιάννενα, επιφυλάσσομαι να σας τη στείλω αυτές τις ημέρες, ύστερα από μία επίσκεψή μου εις το αρχαίο Δημόκαστρο...» και συνεχίζει λίγο πιο κάτω:

«Με λύπη μου έμαθα ότι οι Ιταλοί κατά την Ιταλικήν κατοχήν τω 1917, είχαν ενεργήσει ανασκαφάς εις το Δημόκαστρον, όπου ευρήκαν άγαλμα μαρμαρίνον, παριστάνον πηδώντα ίππον, και το οποίον μετέφερον εις Ιταλίαν».

Δε γνωρίζουμε τι απέγινε το άγαλμα, ούτε και τι είδε ο συντάκτης της επιστολής, όταν κατάφερε να επισκεφτεί το χώρο στα μέσα Νοέμβρη του 1926, μία μέρα με «τρικυμιάν φοβεράν» και «ραγδαίαν βροχήν». Η ύπαρξη, πάντως, αγαλμάτων επιβεβαιώνεται από τα λίγα σπαράγματα αετωματικών γλυπτών, που βρέθηκαν στο εσωτερικό κτιρίου αρκετές δεκαετίες αργότερα.⁵

Ο Nicholas Hammond επισκέφτηκε το Δυμόκαστρο τη δεκαετία του 1930. Στον πολύτιμο τόμο του για την Ήπειρο δίνει μια εκτενή περιγραφή των οχυρώσεων, χωρίς όμως ιδιαίτερες αναφορές σε κτίρια, και παραθέτει το πρώτο τοπογραφικό του οικισμού.⁶ Ο ίδιος καταλήγει και στη, γενικά αποδεκτή, ταύτιση του οικισμού με την αρχαία Ελίνα, έδρα των Ελινών, θεσπρωτικό -σύμφωνα με το Στέφανο Βυζάντιο⁷- φύλο, που κατοικούσε στην περιοχή Μαργαριτίου -

³ Τα χειρόγραφα ημερολόγια του S.S. Clarke είναι αδημοσίευτα και φυλάσσονται στο αρχείο της Βρετανικής Σχολής Αθηνών.

⁴ Αντίγραφο της επιστολής βρίσκεται στο αρχείο της Η' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Κέρκυρας. Πιθανόν ο παραλήπτης να είναι ο αρχαιολόγος Γ. Μηλιάδης (1895-1975), ενώ το όνομα του αποστολέα (Σ.Μ. Ε...) είναι δυσδιάκριτο.

⁵ Πρόκειται για το συμβατικά ονομαζόμενο Κτίριο 3 στο δυτικό τμήμα της «ακρόπολης Α», στο οποίο πραγματοποιήθηκαν μικρής έκτασης εργασίες το έτος 2003.

⁶ N.G.L. Hammond, *Epirus. The geography, the ancient remains, the history and the topography of Epirus and adjacent areas*, Oxford 1967, pp. 78-79 & Plan 8.

⁷ Στέφανος Βυζάντιος, *Εθνικά* (στη λ. Έλινοι και στη λ. Χάυνοι). Βλ. και Σ. Δάκαρης, ό.π., σσ. 14, 37.

Πλαταριάς⁸. Μεταφέρει, επίσης, μία ενδιαφέρουσα πληροφορία, από τον τότε Έφορο Αρχαιοτήτων της Ηπείρου, Φώτιο Πέτσα, για ύπαρξη αρχαίου θεάτρου χαμηλά στην κοιλάδα, εκτός των τειχών της πόλης⁹, η οποία δεν έχει ακόμη επιβεβαιωθεί ανασκαφικά.

Ο Σπύρος Μουσελίκης, Επιμελητής Αρχαιοτήτων Θεσπρωτίας, επισκέπτεται για πρώτη φορά τον οχυρωμένο οικισμό στις 2 Μαΐου του 1955. Γεμάτος ενθουσιασμό, συντάσσει -3 μόλις μέρες αργότερα- επιστολή προς τον Επιμελητή Κλασικών Αρχαιοτήτων Ηπείρου, Σωτήρη Δάκκαρη¹⁰.

Σε μία ειδυλλιακή περιγραφή του χώρου, αναφέρει την ύπαρξη βουλευτηρίων «με ωσαύτως ολόγυρα λαζευτούς καναπέδες και καθίσματα» και τριών δεξαμενών. Σχεδιάζει ένα πρόχειρο σκιαρίφημα, όπου, αν και με λίγη υπερβολή ως προς την έκταση, καταφέρνει να αποδώσει τα βασικά χαρακτηριστικά του οικισμού, με τα τρία συνεχόμενα κάστρα που απολήγουν στην ακτή. Ξαποσταινόντας, εμπνέεται μελαγχολικό ποίημα, που δημοσιεύει ένα μήνα αργότερα στη στήλη Θεσπρωτική Ποίησης της εφημερίδας Θεσπρωτικό Βήμα¹¹. Στην ίδια επιστολή προχωρά, παραδεχόμενος βέβαια τη σχετική άγνοιά του επί των αρχαιολογικών, στην ταύτιση των ερειπίων του Δυμοκάστρου με την αρχαία Ελέα¹².

Ο Σωτήρης Δάκκαρης, αποδέκτης της επιστολής του Μουσελίμη, συστηματοποιεί τις γνώσεις μας για το χώρο όταν στα τέλη της δεκαετίας του 1960, στα πλαίσια ερευνητικού προγράμματος του Αθηναϊκού Κέντρου

⁸ N.G.L. Hammond, ό.π., pp. 678, 701. Την άποψη αυτή αποδέχεται και ο Δάκκαρης (Σ. Δάκκαρης, ό.π., σσ. 14-15, 37, 130-131). Το τοπωνύμιο Ελίνα αναφέρεται, μαζί με το Ανακτόριο της Αιτωλοακαρνίας, σε μολύβδινη επιγραφή του 3ου αι. π.Χ., που βρέθηκε στη Δωδώνη (SGDI 1561C). Από την επιγραφή προκύπτει ότι η Ελίνα ήταν, όπως και το Ανακτόριο, μία παράλια πόλη με λιμάνι. Βλ. και Σ. Δάκκαρης, ό.π., σσ. 15, 37.

⁹ N.G.L. Hammond, ό.π., p. 79.

¹⁰ Αντίγραφο της επιστολής βρίσκεται στο αρχείο της Η' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Κέρκυρας.

¹¹ Αρ. φύλλου 303/204, 6 Ιουνίου 1955. Μία σύντομη αναφορά στον οικισμό του Δυμοκάστρου μαζί με μία παραλλαγή του ποιήματος περιλαμβάνονται και στο βιβλίο του για τις αρχαιότητες της Θεσπρωτίας (Σπ. Γ. Μουσελίκης, ό.π., σσ. 98-99).

¹² Ο Δάκκαρης θα ταυτίσει την αρχαία Ελέα με τον αρχαίο οικισμό πάνω από το χωριό Βέλιανη, τη σημερινή Χρυσανγή στο Δ.Δ. Παραμυθίας (Σ. Δάκκαρης, ό.π., σσ. 37-39, 97-99), μία γενικά αποδεκτή άποψη, που επιβεβαιώνεται και από επιγραφικές και νομισματικές μαρτυρίες. Ο Μουσελίκης, λίγα χρόνια αργότερα, θεωρεί πιο πιθανή την ταύτιση του οικισμού του Δυμοκάστρου με την αρχαία Τορώνη (Σπ. Γ. Μουσελίκης, ό.π., σ. 98). Για τα ονόματα Τορώνη και Τορώνη βλ. ανωτ., υποσ. 2.

Οικιστικής, πραγματοποιεί εκτεταμένη τοπογράφηση των οχυρώσεων και των ορατών κτιρίων στο εσωτερικό του οικισμού και αποτύπωση της θέσης σε χάρτες της Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού. Τα στοιχεία που συγκέντρωσε περιλαμβάνονται στη σχετική μελέτη του για τη Θεσπρωτία¹³, που αποτέλεσε πολύτιμο οδηγό για τη μετέπειτα έρευνα.

Στα χρόνια που ακολούθησαν και μέχρι το φθινόπωρο του 2002, περιστασιακές ήταν οι επεμβάσεις, οι οποίες, ωστόσο, κατέδειξαν την ανάγκη συστηματικής έρευνας και αξιοποίησης του χώρου. Στα τέλη της δεκαετίας του 1980, ύστερα από πυρκαγιά, αποκαλύφθηκε στους πρόποδες του λόφου ταφικός τύμβος, τμήμα του νεκροταφείου του οικισμού, η ανασκαφή του οποίου έφερε στο φως πλούσια ευρήματα του 3^{ου} αι. π.Χ.¹⁴

Με τη συνδρομή της Κοινότητας Πέρδικας, το έτος 1993 και την περίοδο 1999-2001, πραγματοποιήθηκαν οι πρώτες αποψιλώσεις στο χώρο. Παράλληλα, με αφορμή τα κρούσματα λαθρονασκαφών, ξεκίνησαν ανασκαφές σωστικού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα σε τρία κτίρια στο κεντρικό πλάτωμα του ανώτερου τμήματος του οικισμού¹⁵.

Σήμερα, μετά από 5 χρόνια και ενώ ακόμη οι εργασίες συνεχίζονται, έχουμε πια αποκτήσει μία εικόνα που μόλις υποψιαζόμασταν όταν το έργο Ανάδειξης του Δυμοκάστρου προτάθηκε για ένταξη στο Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης¹⁶. Την

¹³ Σ. Δάκαρης, ό.π., σσ. 13-14, 37, 91-92, 102-104, 113, 115, 120, 123-124, 130-131, 145-146, 161-163, 165, 169, 176-179, 184, 187-188, 191, 203, 211-212 & Σχ. 47-48.

¹⁴ Κ. Πρέκα-Αλεξανδρή, ΑΔ 44 (1989), Χρονικά, σσ. 313-314 & Πιν. 170δ.

¹⁵ Πρόκειται για τα επονομαζόμενα Κτίρια Α, Β, Γ στην «ακρόπολη» Α. Βλ. Γ. Ρήγιнос, ΑΔ 55 (2000), ΑΔ 56 (2001), ΑΔ 57 (2002), Χρονικά [Υπό έκδοση]. Για τα Κτίρια Α και Γ βλ. και Σ. Δάκαρης, ό.π., Σχ. 47, αρ. 7 και 5, αντίστοιχα. Τις ανασκαφές παρακολούθησαν φοιτητές και πτυχιούχοι αρχαιολογίας των Πανεπιστημίων Ιωαννίνων και Αθηνών.

¹⁶ Οι εργασίες ανάδειξης στον αρχαιολογικό χώρο πραγματοποιούνται στα πλαίσια των έργων «Ανάδειξη - Ανάπλαση Αρχαιολογικού Χώρου Δυμοκάστρου Θεσπρωτίας» και «Ανάδειξη Αρχαιολογικού Χώρου Δυμοκάστρου Θεσπρωτίας - Β' φάση: Αποκάλυψη - ανάδειξη ταφικού τύμβου, Ακρόπολης Γ και μνημείων κατά μήκος της διαδρομής των επισκεπτών», που έχουν ενταχθεί στο Μέτρο 3.3 του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος Ηπείρου του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης, με τις 2501/08.07.2002 και 10918/22.02.2006 αποφάσεις ένταξης και εκτελούνται απολογιστικά και με αυτεπιστασία από τη ΛΒ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Θεσπρωτίας.

εικόνα ενός ιδιαίτερου οικισμού, που με βάση την έκταση, τη μορφή, το πλήθος και το χαρακτήρα των μνημείων δικαίως μπορεί να χαρακτηριστεί ως πόλη¹⁷.

Ο οικισμός (Εικ. 2), με συνολική έκταση 220 στρέμματα, αποτελείται από τρία σαφή τμήματα, που αναπτύσσονται κλιμακωτά κατά μήκος του λόφου και ορίζονται από ξεχωριστούς, επάλληλους οχυρωματικούς περιβόλους. Την περίοδο ίδρυσής του, στο β' μισό του 4^{ου} αιώνα π.Χ., η κατοίκηση φαίνεται να περιορίζεται στο ανατολικό τμήμα του λόφου, πιο ομαλό και επίπεδο, όπου οι συμβατικά ονομαζόμενες «ακροπόλεις» Α-Β, ενώ στη διάρκεια των ελληνιστικών χρόνων η οχύρωση επεκτείνεται για να συμπεριλάβει και το δυτικό τμήμα (την «ακρόπολη» Γ) μέχρι την ακτή¹⁸. Η αύξηση του πληθυσμού πρέπει να ήταν ο βασικός λόγος που υπαγόρευσε την επέκταση του οικισμού, δεν ήταν όμως ο μοναδικός. Όπως διαπιστώνεται και από τα αρχαιολογικά ευρήματα¹⁹, οι αυξημένες εμπορικές συναλλαγές, που αδιαμφισβήτητα αποτέλεσαν τη βάση της οικονομικής ζωής και άνθησης της πόλης, θα πρέπει, λόγω της παράκτιας θέσης της, να διεξάγονταν κυρίως δια θαλάσσης. Απαραίτητη ήταν, επομένως, η διασφάλιση του λιμανιού, που, σύμφωνα με αναφορές, εντοπίζεται στην περιοχή μεταξύ της παραλίας Καραβοστάσι και Πράπα Μάλι, στη θέση Σιάλα Ελληνικού²⁰.

Ο οικισμός οργανώνεται με βασικό άξονα τη φυσική διαμόρφωση του εδάφους. Τα τείχη περιβάλλουν το λόφο μόνο από τις τρεις, περισσότερο ευπρόσβλητες πλευρές, ενώ η νότια είναι απόκρημνη και δυσπρόσιτη.

Η γραμμή της οχύρωσης, που μπορούμε να παρακολουθήσουμε με

¹⁷ Για μία εκτενή περιγραφή του οικισμού, με βάση τα πορίσματα των εργασιών έως και το έτος 2005, βλ. Κ. Κουντούρη, *Δυμόκαστρο Θεσπρωτίας (Αρχαία Ελίνα): Ο αρχαίος οικισμός και οι εργασίες ανάδειξής του*, *Ηπειρωτικά Χρονικά* 40, Ιωάννινα 2006, σσ. 197-218. Βλ., επίσης, Γ. Ρήγινος, *Οικιστική οργάνωση στην αρχαία Θεσπρωτία*, *Ηπειρωτικά Χρονικά* 40, Ιωάννινα 2006, σσ. 127-149, για μία συνοπτική παράθεση των τεσσάρων υπό ανάδειξη οικισμών της Θεσπρωτίας (Γιτάνη, Ελέα, Δυμόκαστρο, Ντόλιανη).

¹⁸ Σ. Δάκαρης, ό.π., σσ. 145-146. Καθώς δεν έχει πραγματοποιηθεί έρευνα στην «ακρόπολη» Γ δεν έχουμε ασφαλή στοιχεία χρονολόγησης της οχύρωσης και της διάρκειας κατοίκησης αυτού του τμήματος του οικισμού.

¹⁹ Μεταξύ άλλων αναφέρουμε εμπορικούς αμφορείς και πλήθος επείσασκτων νομισμάτων από την Κόρινθο, Αμβρακία, Κέρκυρα κ.α.

²⁰ Σ. Δάκαρης, ό.π., σσ. 14, 145-146, 177-178, 189, 203 & Σχ. 47-48; Σπ. Γ. Μουσελίμης, ό.π., σ. 98.

βεβαιότητα στα δύο ανώτερα τμήματα του οικισμού, ενισχύεται με θλάσεις και εννέα ορθογώνιους πύργους. Οι επιμέρους διαφοροποιήσεις στο πάχος των τειχών, που κυμαίνεται μεταξύ 2 και 4 μ., αλλά και στην κατασκευή τους, υπαγορεύεται από τις ανάγκες αμυντικής ικανότητας σε κάθε πλευρά της οχύρωσης. Το πιο εντυπωσιακό τμήμα του τείχους, στη βόρεια πλευρά της «ακρόπολης» Β (Εικ. 3-4), αντικρίζει ο επισκέπτης προσεγγίζοντας το λόφο από την παραλία, λόγω του μεγάλου ύψους διατήρησης, που φθάνει τα 4 μ., αλλά και της επιμέλειας στην κατασκευή. Εξίσου ισχυρή φαίνεται να είναι και η οχύρωση στην «ακρόπολη» Γ, η οποία μόλις πρόσφατα καθαρίστηκε από την πυκνή βλάστηση.

Η κύρια πύλη του οικισμού, απ' όπου και σήμερα η πρόσβαση στον αρχαιολογικό χώρο, εντοπίζεται στο νοτιοανατολικό άκρο της «ακρόπολης» Α. Τον έλεγχο της εισόδου εξασφάλιζαν η μικρή πυργοειδής προεξοχή του τείχους και ένας ισχυρός εσωτερικός πύργος. Μικρότερες πυλίδες και ανοίγματα στο φυσικό βράχο, επέτρεπαν την επικοινωνία μεταξύ των τριών ακροπόλεων.

Τα σημαντικότερα, ωστόσο, στοιχεία που προέκυψαν από τις εργασίες ανάδειξης αφορούν στην πολεοδομική οργάνωση, τη μορφή της κατοικίας και το κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο των ανθρώπων που έζησαν εδώ.

Πληρέστερη είναι η εικόνα που έχουμε για την «ακρόπολη» Α, ένα, ομολογουμένως, πυκνοκατοικημένο τμήμα του οικισμού. Το πρώτο που παρατηρεί κανείς είναι η προσπάθεια αξιοποίησης του ωφέλιμου οικοδομήσιμου χώρου, παρά τη σχεδόν παντελή απουσία ρυμοτομικού σχεδιασμού. Στο Δυμόκαστρο δε θα δούμε οικοδομικά τετράγωνα -με τη μορφή που τα γνωρίζουμε από τη Γιτάνη ή την Ελέα- καθώς δεν υπάρχει ένα κεντρικό σύστημα παράλληλων και κάθετων δρόμων, απαραίτητο για τον καθορισμό των οικοδομικών νησίδων. Το γεγονός αυτό είναι αξιοπερίεργο για μία νεόδμητη πόλη του 4^{ου} αιώνα π.Χ., όταν μάλιστα δεν υπάρχουν προφανείς περιορισμοί - χώρου ή φυσικού αναγλύφου- στη χάραξη του πολεοδομικού ιστού. Τμήματα δρόμων, που έχουν αποκαλυφθεί, αποτελούν, ουσιαστικά, διαδρόμους επικοινωνίας μεταξύ γειτονικών κτιρίων και συνήθως καταλήγουν σε αδιέξοδο. Με βεβαιότητα έχει διαπιστωθεί η ύπαρξη ενός περιφερειακού δρόμου παράλληλα στην οχύρωση, με κατάστρωμα από πατημένο χώμα, λατύπη και τριμμένο κερκαμίδι, ενώ σε λίγα μόνο σημεία τα κτίρια εφάπτονται του τείχους. Μέσα σε αυτό το χαλαρό πλαίσιο πουθενά η χωροθέτηση δε φαίνεται να ακολουθεί ενιαίο σύστημα προσανατολισμού, ανόμα και σε εκείνες τις περιπτώσεις που τα κτίρια συνορεύουν με μεσοτοιχία ή χωρίζονται με στενωπό.

Τα ίδια τα οικοδομήματα παρουσιάζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς την κάτοψη, το μέγεθος και τις κατασκευαστικές λεπτομέρειες, καθιστώντας

δύσκολη οποιαδήποτε προσπάθεια κατηγοριοποίησης.

Μεγαλύτερα σε έκταση φαίνεται ότι είναι τα κτίρια, όπου τα δωμάτια διατάσσονται σε πτέρυγες, γύρω από μία κεντρική αυλή. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν τα Κτίρια Α και Β, δύο γειτονικά οικοδομήματα στο κεντρικό πλάτωμα της ακρόπολης. Το πρώτο (Εικ. 5), που κτίστηκε πάνω σε τεχνητά υπερυψωμένο άνδρο²¹, καταλαμβάνει έκταση 900 τ.μ. Περιμετρικά του αιθρίου υπήρχε λίθινη κιονοστοιχία, όπως διαπιστώνεται από καταπεσμένα τμήματα κιόνων, ενώ η επιμελημένη κύρια είσοδος, τμήματα από βοτσαλωτά δάπεδα και ίχνη χρωματιστού επιχρίσματος των τοίχων υποδηλώνουν πολυτέλεια στην κατασκευή του.

Πολυπλοκότερη άποψη παρουσιάζει το δεύτερο οικοδόμημα²² (Εικ. 6), λόγω των επάλληλων οικοδομικών φάσεων, που αλλοίωσαν την αρχική του μορφή. Κατοικήθηκε αδιάλειπτα από τους ελληνοιστικούς χρόνους μέχρι και μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση, εποχή κατά την οποία η έκτασή του περιορίστηκε και η εσωτερική διαρρύθμιση προσαρμόστηκε, ώστε να στεγάσει μεγάλη κυκλική δεξαμενή. Η επέκταση της έρευνας αποκάλυψε πλήθος δωματίων και μικρότερων υπαίθριων χώρων, που εξυπηρετούσαν ποικίλες δραστηριότητες.

Εξίσου εντυπωσιακά είναι τα κτίρια λαξευμένα, εν μέρει ή εξ ολοκλήρου, στο βράχο, σε επάλληλα επίπεδα²³. Το υλικό κατασκευής των κτιρίων αυτών δεν αποτελεί ένδειξη ένδειας των ενοίκων τους, καθώς η διαμόρφωση του φυσικού βράχου είναι μια χρονοβόρα διαδικασία που επιπρόσθετα απαιτεί εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό. Χαρακτηριστική είναι, μάλιστα, η χωροθέτησή τους σε σημεία με προνομιακή θέα, αλλά και οι ιδιαίτερες κατασκευαστικές τους λεπτομέρειες: λαξευμένα θρανία, κλίμακες και υπερυψωμένες βάσεις για τα ανάκλιντρα των ανδρώνων.

²¹ Βλ. Γ. Ρήγινος, *ΑΔ* 55 (2000), *ΑΔ* 56 (2001), *ΑΔ* 57 (2002), *ΑΔ* 58 (2003), *Χρονικά* [Υπό έκδοση]. Η έρευνα στο εν λόγω κτίριο συνεχίστηκε και κατά την ανασκαφική περίοδο 2007.

²² Βλ. Γ. Ρήγινος, *ΑΔ* 55 (2000), *ΑΔ* 57 (2002), *ΑΔ* 58 (2003), *ΑΔ* 59 (2004), *Χρονικά* [Υπό έκδοση]. Η έρευνα στο εν λόγω κτίριο συνεχίστηκε και κατά τις ανασκαφικές περιόδους 2006-2007.

²³ Χαρακτηριστικά είναι τα Κτίρια Γ & Ε και ένα πιο σύνθετο κτιριακό συγκρότημα (Κτίριο 12). Για το Κτίριο Γ βλ. Γ. Ρήγινος, *ΑΔ* 56 (2001), *ΑΔ* 58 (2003), *Χρονικά* [Υπό έκδοση]. Οι εργασίες στο εν λόγω κτίριο συνεχίστηκαν και κατά τα έτη 2006-2007. Τα Κτίρια Ε και 12 ερευνήθηκαν κατά τα έτη 2004 και 2006-2007.

Παράλληλα, απαντούν και απλούστερης μορφής μεμονωμένες οικίες (Εικ. 7-8) με ορθογώνια ή τραπεζιόσχημη κάτοψη, η έρευνα των οποίων έδωσε ενδιαφέροντα κινητά ευρήματα²⁴.

Πιο σύνθετη κάτοψη παρουσιάζει ένα ενιαίο οικοδομικό συγκρότημα, συνολικής έκτασης 700 τ.μ. (Εικ. 9), αποτελούμενο από τρία ή τέσσερα διαφορετικά κτίρια και τουλάχιστον 17 χώρους²⁵. Το κτίριο φαίνεται ότι επεκτάθηκε σταδιακά στη διάρκεια των πολλών αιώνων χρήσης του. Τμήματα δωρικής κιονοστοιχίας, επιμελημένα δάπεδα από πλίνθους και ασβεστοκονίαμα, μία λιθοκτιστή εστία (:) και ένας μικρός λίθινος βωμίσκος αποτελούν μερικά από τα πλέον ενδιαφέροντα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά του, που υποδεικνύουν μία ιδιαίτερη χρήση κάποιων από τους χώρους του.

Παρόλο που λόγω μεγέθους και κάτοψης κάποια από τα παραπάνω κτίρια θα μπορούσαν να θεωρηθούν δημόσια, σε κανένα δεν έχουν βρεθεί κινητά ευρήματα (Εικ. 10), τέτοια που να ενισχύουν αυτή την υπόθεση.

Για το εμπορικό κέντρο της πόλης δεν υπάρχουν ακόμα επαρκή στοιχεία, καθώς δεν έχει εντοπιστεί οριοθετημένος χώρος Αγοράς. Το μοναδικό οικοδόμημα που θα μπορούσε να συσχετιστεί με εμπορικές δραστηριότητες είναι η στοά (Εικ. 11), που αποκαλύφθηκε στη διάρκεια των δύο τελευταίων ετών²⁶, η οποία, ωστόσο, βρίσκεται σε περιφερειακό τμήμα του οικισμού και περιβάλλεται από ιδιωτικές κατοικίες. Η στοά, στο μεγαλύτερο μέρος της λαξευμένη στο βράχο, είχε στην πρόσοψη επτά ξύλινους κίονες, από τους οποίους διατηρούνται μόνο οι λίθινες τετράγωνες βάσεις. Φαίνεται πιθανό ότι στα δύο άκρα της πλαισιωνόταν από μικρά ορθογώνια δωμάτια, επίσης λαξευμένα στο βράχο, ενώ μπροστά της υπήρχε υπαίθριος χώρος.

Στην «ακρόπολη» Α η υπαρκτή οικοδομημάτων αμιγώς λατρευτικού χαρακτήρα δεν έχει μέχρι στιγμής επιβεβαιωθεί. Πιθανότατα τέτοια λειτουργία είχε το -μερικώς ερευνημένο- κτίριο με την ιδιόμορφη κάτοψη και την

²⁴ Ανάμεσα στα περισσότερα ερευνημένα κτίρια ξεχωρίζουν το Κτίριο Στ και το Κτίριο Δ, όπου πραγματοποιήθηκαν εργασίες κατά τα έτη 2004 και 2006-2007. Στο Κτίριο Δ βρέθηκε και το μοναδικό παράδειγμα πήλινου λουτήρα. Βλ. Γ. Ρήγιнос, *ΑΔ* 59 (2004), *Χρονικά* [Υπό έκδοση].

²⁵ Πρόκειται για τα συγκρότημα Κτιρίων 19-20-Z, το οποίο ερευνήθηκε κατά τα έτη 2005-2007. Βλ. Γ. Ρήγιнос, *ΑΔ* 60 (2005), *Χρονικά* [Υπό έκδοση].

²⁶ Πρόκειται για το Κτίριο 13, το οποίο ερευνήθηκε κατά τις ανασκαφικές περιόδους 2006-2007. Βλ. και Σ. Δάκαρης, ό.π., Σχ. 47, αρ. 9.

εντυπωσιακή πολυγωνική τοιχοποιία, στο εσωτερικό του οποίου βρέθηκαν τμήματα από αετωματικά γλυπτά²⁷.

Το κατατεθέν, ωστόσο, σήμα του Δυμοκάστρου αποτελούν οι τρεις κυκλικές δεξαμενές για τη συγκέντρωση των όμβριων υδάτων, στο εσωτερικό της «ακρόπολης» Α²⁸. Η παρουσία τους μέσα στον οικισμό, σε συνδυασμό με την επάρκεια πόσιμου νερού από πηγές στη γύρω περιοχή, υποδεικνύουν την ιδιαίτερη μέριμνα των κατοίκων για υδροδότηση. Η μεγαλύτερη και εντυπωσιακότερη από τις δεξαμενές αυτές, στο εσωτερικό του Κτιρίου Β²⁹, φαίνεται ότι κατασκευάστηκε, αλλά δέχθηκε και επισκευές, στη διάρκεια των ρωμαϊκών χρόνων, σαφώς ένδειξη ότι η κατοίκηση στο Δυμόκαστρο μετά την κατάκτηση του 167 π.Χ.³⁰ δεν ήταν τόσο περιστασιακή όσο νομίζαμε.

Την ύπαρξη δεξαμενών σημειώνει και ο Σ. Δάκκαρης στο τοπογραφικό του χώρου³¹. Μία από αυτές έχουμε ταυτίσει με βεβαιότητα³², ενώ για τις υπόλοιπες τρεις θα πρέπει να παραπλανήθηκε από διάφορα λαξεύματα και κατασκευές που ήταν ορατά, όπως, για παράδειγμα, μία κυκλική κατασκευή που, όπως διαπιστώθηκε, αποτελεί νεότερο ποιμνιοστάσιο στο εσωτερικό αρχαίου κτιρίου³³.

²⁷ Βλ. ανωτ., υποσ. 5.

²⁸ Πρόκειται για τη «βόρεια δεξαμενή» στην περιοχή του Κτιρίου 12, την δεξαμενή στον «Τομέα Σύγχρονου Αλωνιού», στα δυτικά του Κτιρίου Γ και τη δεξαμενή στο εσωτερικό του Κτιρίου Β.

²⁹ Βλ. Γ. Ρήγιнос, ΑΔ 57 (2002), ΑΔ 59 (2004), Χρονικά [Υπό έκδοση]. Κατά τα έτη 2006-2007 πραγματοποιήθηκαν εργασίες συντήρησης και αποκατάστασης της δεξαμενής.

³⁰ Για στοιχεία κατοίκησης κατά τη ρωμαϊκή περίοδο, ιδιαίτερα όσον αφορά στην «ακρόπολη» Γ, βλ. και Σ. Δάκκαρης, ό.π., σσ. 203, 211-212 & Σχ. 48.

³¹ Ο Δάκκαρης αναφέρει τέσσερις δεξαμενές στο εσωτερικό αρχαίων κτιρίων (Σ. Δάκκαρης, ό.π. σ. 103 & Σχ. 47, αρ. 4, 8, 9, 10).

³² Σ. Δάκκαρης, ό.π., Σχ. 47, αρ. 10. Πρόκειται για τη «βόρεια δεξαμενή» στην περιοχή του Κτιρίου 12. Κατά τα έτη 2006-2007 πραγματοποιήθηκαν εργασίες αποκατάστασης της δεξαμενής.

³³ Βλ. Σ. Δάκκαρης, ό.π., Σχ. 47, αρ. 4. Στο εν λόγω τοπογραφικό οι δεξαμενές με αρ. 8-9 δεν ισχύουν. Επίσης, ο Δάκκαρης δεν είχε παρατηρήσει τη δεξαμενή δίπλα στο Κτίριο Γ (στον «Τομέα Σύγχρονου Αλωνιού»), η οποία όταν ξεκίνησαν οι εργασίες στο χώρο ήταν εν μέρει ορατή. Η εν λόγω δεξαμενή αποκαλύφθηκε και αποκαταστάθηκε, μερικώς, με τις εργασίες του έτους 2007. Η δεξαμενή του Κτιρίου Β δεν ήταν καθόλου ορατή πριν την έναρξη των εργασιών.

Πληρέστερη εικόνα του οικισμού και της θέσης του αποκομίζει ο επισκέπτης ακολουθώντας το διαμορφωμένο μονοπάτι κατά μήκος του βόρειου τείχους της «ακρόπολης» Β: μία ιδιαίτερα φυσιολατρική διαδρομή, με εξαιρετική θέα προς το Καραβοστάσι και το νότιο Στενό της Κέρκυρας. Εκτός από τις αποψιλώσεις και τον καθαρισμό των τειχών, η κατασκευή του μονοπατιού έδωσε την αφορμή να ερευνηθεί μία μικρή ζώνη στο βορειοδυτικό τμήμα της «ακρόπολης»³⁴.

Πλάι στο εντυπωσιακών διαστάσεων, μονόχωρο κτίριο, εξ ολοκλήρου λαξευμένο στο βράχο (Εικ. 12), αποκαλύφθηκε το πρώτο -επιβεβαιωμένο ανασκαφικά- κτίριο λατρευτικού χαρακτήρα στο Δυμόκαστρο (Εικ. 13). Στην ταύτισή του με ιερό συνάδουν η γειτνίασή του με ορθογώνιο βωμό, η τριμερής διαίρεση του κυρίως χώρου, αλλά και επιμέρους αρχιτεκτονικές λεπτομέρειες, όπως δύο ορθογώνιες κόγχες και πεσσός.

Η ανασκαφή του πλούσιου στρώματος καταστροφής απέδωσε μεγάλη ποσότητα από ειδώλια και μήτρες, τμήματα από ομοιώματα ναΐσκων, λίθινα αγγαλματίδια, ακέραια αγγεία, πολύτιμα μεταλλικά αντικείμενα, μεταξύ των οποίων δύο χρυσά κοσμήματα κ.α. Με βάση τα ευρήματα φαίνεται πιθανή η λειτουργία κάποιου εργαστηρίου μέσα στο ιερό, υπόθεση, ωστόσο, που καθίσταται προβληματική, δεδομένης της θέσης του κτιρίου κοντά σε ιδιωτικές κατοικίες.

Η ανάδειξη των αρχαίων μνημείων, από το στάδιο εντοπισμού έως την τελική διαμόρφωση, είναι το αποτέλεσμα μίας διαδικασίας, που στοχεύει στην αποσαφήνιση της μορφής τους, την προβολή του ιδιαίτερου χαρακτήρα τους αλλά και την προστασία τους. Η διαρκής συνεργασία επιστημονικού και εργατοτεχνικού προσωπικού, που με μεράκι και ζήλο εργάζεται κάτω από αντίξοες συνθήκες, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την περάτωση του έργου στα πλαίσια του καθορισμένου χρονοδιαγράμματος.

Πρωταρχική ήταν η μέριμνα για τον καθαρισμό του χώρου από την οργιώδη βλάστηση, σε συνδυασμό με τη συστηματική αποψίλωση, που γίνεται σε ετήσια βάση. Ιδιαίτερα χρονοβόρα ήταν η απομάκρυνση του διάσπαρτου οικοδομικού υλικού και των νεότερων λιθοσωρών, η οποία ωστόσο επέτρεψε την αποσυμφόρηση μεγάλων τμημάτων του οικισμού και την αποκάλυψη θεμελιώσεων χωρίς περαιτέρω επεμβάσεις. Στις περισσότερες, όμως, περιπτώσεις η αρχικά αποσπασματική εικόνα των αρχιτεκτονικών καταλοίπων συμπληρώνεται σταδιακά, με την αφαίρεση των επιφανειακών επιχώσεων και την ολοκλήρωση σε βάθος της ανασκαφικής έρευνας.

³⁴ Η έρευνα πραγματοποιήθηκε τα έτη 2006-2007.

Η έναρξη της Β' φάσης του έργου, το περασμένο έτος, εξασφάλισε τη διάθεση ενός σημαντικού ποσού για τις απαραίτητες εργασίες συντήρησης και αποκατάστασης. Με γνώμονα τις ιδιαίτερες κατασκευαστικές λεπτομέρειες των μνημείων και μετά από συστηματική επιστημονική τεκμηρίωση, προχωρήσαμε σε συμπληρώσεις και αποκαταστάσεις τοίχων, που ήταν επιβεβλημένες στα περισσότερα από τα ερευνημένα κτίρια. Πέραν των μικροεπεμβάσεων σωστικού χαρακτήρα, όπως ο καθαρισμός, στερέωση και κάλυψη δαπέδων και άλλων ευπαθών αρχιτεκτονικών μελών, οι εργασίες επικεντρώθηκαν στην προστασία και ανάδειξη των δεξαμενών.

Παράλληλα, ολοκληρώθηκε η διαμόρφωση της διαδρομής των επισκεπτών, με βάση την εγκεκριμένη μελέτη³⁵, η οποία, ωστόσο, προσαρμόστηκε στα νέα δεδομένα, ώστε να διευκολύνεται η πρόσβαση στα ανασκαμμένα κτίρια. Τα οριοθετημένα μονοπάτια, που ακολουθεί σήμερα ο επισκέπτης, χαράχθηκαν συμβατικά και δεν ταυτίζονται με αρχαίους δρόμους, πέραν της διαδρομής κατά μήκος της οχύρωσης.

Για τη σύντομη ανάπαυλα των επισκεπτών κάτω από τη σιά των δένδρων, κατασκευάστηκαν λιθόκτιστα καθιστικά σε επιλεγμένα σημεία της διαδρομής, δίπλα στα εντυπωσιακότερα κτίρια ή σε θέσεις με προνομιούχα θέα, ενώ έχει προβλεφθεί η τοποθέτηση ενημερωτικών πινακίδων με κατατοπιστικό, για τα μνημεία και το χώρο, εποπτικό υλικό.

Εκεί που, ωστόσο, θα πρέπει να σταθούμε είναι στις ιδιαιτερότητες του χώρου και τις απρόβλεπτες δυσκολίες που έπρεπε να αντιμετωπιστούν:

Ξεκινώντας με το πώς ακόμα και η μετάβαση του προσωπικού στο χώρο εργασίας του μπορεί να γίνει καθημερινό μείζον πρόβλημα, αν όχι μια περιπέτεια, καθώς ο υπάρχον αγροτικός δρόμος που οδηγεί από το Καρραβοστάσι στις ανατολικές υπώρειες του λόφου είναι κατάλληλος μόνο για αγροτικά και τετρακίνητα οχήματα και, συχνά, αδιάβατος μετά από βροχοπτώσεις.

Πόσο μάλλον η μεταφορά εργαλείων και υλικών, που γινόταν αποκλειστικά με τα χέρια, από το σημείο που αφήνουμε τα αυτοκίνητα μέχρι το δυτικότερο άκρο του υπό ανάδειξη τμήματος του οικισμού, σε μια μέγιστη, δηλαδή, απόσταση 900 μ. Η διάνοιξη δρόμου πρόσβασης για το εικαστικό μηχανήμα το Μάρτιο, στο

³⁵ Η μελέτη ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου εκπονήθηκε από προσωπικό της Η' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Κέρκυρας - Θεσπρωτίας και εγκρίθηκε με την ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ08/50354/3537/15.09.2003 απόφαση του Υπουργείου Πολιτισμού.

πλαίσιο της Β' φάσης του έργου, διευκόλυνε κατά πολύ τις εργασίες, αν και πολλά σημεία του οικισμού παραμένουν απρόσιτα.

Παράλληλα, η καθυστέρηση της απαλλοτρίωσης των ελαιώνων³⁶, που βρίσκονται στην είσοδο ακριβώς του αρχαιολογικού χώρου, καθιστά, προς το παρόν, ανέφικτη την ολοκλήρωση των προβλεπόμενων έργων υποδομής: τη διαμόρφωση της εισόδου και την πλήρη περιφράξη του χώρου, την κατασκευή χώρου στάθμευσης και κτιρίου εξυπηρέτησης κοινού, αλλά και τη μεταφορά δικτύων ύδρευσης και ηλεκτροδότησης. Για τον ίδιο λόγο δυσχεραίνονται και οι εργασίες ανάδειξης του ταφικού τύμβου, που είναι σήμερα καλυμμένος από τη βλάστηση.

Η επίσκεψη στο Δυμόκαστρο, όπου φυσικό περιβάλλον και αρχαία μνημεία βρίσκονται σε πλήρη αρμονία, μπορεί, βέβαια, να είναι ένας φυσιολατρικός περίπατος, ισοσταθμίζοντας την έλλειψη υποδομών. Απαραίτητη, ωστόσο, προϋπόθεση για την επισκεψιμότητα και λειτουργία του ως αρχαιολογικού χώρου παραμένει η ασφαλτόστρωση του δρόμου πρόσβασης, που έχει αναλάβει η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Θεσπρωτίας.

Με την ολοκλήρωσή του, το έργο ανάδειξης του Δυμοκάστρου, παρά τις επιμέρους δυσκολίες του, πιστεύουμε ότι θα αποτελέσει σημαντικό τουριστικό πόλο έλξης, καλύπτοντας παράλληλα και το πάγιο αίτημα των κατοίκων της Πέρδικας για την πολιτιστική προβολή του τόπου. Στην κατεύθυνση αυτή θα συμβάλλει και η δημιουργία μόνιμης αρχαιολογικής συλλογής, που θα στεγαστεί σε χώρο παραχωρημένο για το σκοπό αυτό από την Κοινότητα Πέρδικας.

Αντιπροσωπευτικά ευρήματα (Εικ. 14) από τις εργασίες στον αρχαιολογικό χώρο και πλούσιο εποπτικό υλικό θα σκιαγραφούν πτυχές του αρχαίου ιδιωτικού και δημόσιου βίου, επιτρέποντας στον επισκέπτη να διαμορφώσει μία ολοκληρωμένη εικόνα για τον αρχαίο οικισμό του Δυμοκάστρου.

³⁶ Στον προϋπολογισμό του έργου «Ανάδειξη - Ανάπλαση Αρχαιολογικού Χώρου Δυμοκάστρου Θεσπρωτίας» έχει συμπεριληφθεί ποσό 58.694,06 €, το οποίο αφορά στην απαλλοτρίωση τμήματος των ιδιοκτησιών που βρίσκονται στην περιοχή του νεκροταφείου και της εισόδου στον αρχαίο οικισμό.

ΟΙ ΔΕΞΑΜΕΝΕΣ ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΔΥΜΟΚΑΣΤΡΟΥ. ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Κατά τη διάρκεια των εργασιών που πραγματοποιούνται στον αρχαιολογικό χώρο του Δυμοκάστρου από το Σεπτέμβριο του 2002, έχει έρθει στο φως πλήθος οικοδομημάτων, αρκετά από τα οποία έχουν ερευνηθεί συστηματικά. Σε δύο από τα κτίρια αυτά εντοπίστηκαν δεξαμενές αρχαίων χρόνων, στις οποίες έχουν πλέον ολοκληρωθεί οι απαιτούμενες εργασίες συντήρησης, αποκατάστασης και προστασίας τους.

ΔΕΞΑΜΕΝΗ ΚΤΙΡΙΟΥ Β

Η πρώτη από τις δεξαμενές εντοπίζεται στα βόρεια του κεντρικού πλατώματος της «ακρόπολης» Α, στο εσωτερικό του συμβατικά ονομαζόμενου Κτιρίου Β. Το συγκεκριμένο κτίριο, έκτασης ενός περίπου στρέμματος, υποδιαιρείται σε είκοσι τουλάχιστον επιμέρους χώρους και ταυτίζεται πιθανότατα με ιδιωτική κατοικία. Κατοικήθηκε από την ελληνιστική περίοδο μέχρι και τους χρόνους αμέσως μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση του 167 π.Χ. και γνώρισε πολλαπλές οικιστικές φάσεις και επισκευές. Κατά την τελευταία περίοδο χρήσης του κατασκευάστηκε στο εσωτερικό του δεξαμενή κυκλικού σχήματος, λαξευμένη κατά το μεγαλύτερο τμήμα της στο φυσικό βράχο και επιχρισμένη εσωτερικά με κονίαμα.

Η δεξαμενή είχε εντοπιστεί κατά τις εργασίες του 2002, ενώ η πλήρης αποκάλυψή της πραγματοποιήθηκε το 2004. Από το εσωτερικό της απομακρύνθηκε μεγάλος όγκος χώματος, καθώς και πλήθος λίθων, γεγονός που υποδηλώνει ότι σε κάποια χρονική στιγμή στο παρελθόν είχε μπαζωθεί.

Πρόκειται για δεξαμενή συγκέντρωσης των ομβρίων υδάτων, βάθους 3 μ. Η εσωτερική της διάμετρος, στο ύψος του στομίου, είναι 4,30 μ., ενώ μειώνεται όσο προχωρούμε χαμηλότερα στο εσωτερικό της, καθώς τα τοιχώματά της κλίνουν ελαφρώς προς τα έσω. Το πλάτος του στομίου της ποικίλλει. Το ανώτερο τμήμα των τοιχωμάτων της είναι κτιστό, σε μέγιστο ύψος 1 μ., ανάλογα με το διαθέσιμο ύψος του φυσικού βράχου σε κάθε σημείο, ενώ το κατώτερο τμήμα τους, καθώς και ο πυθμένας, έχουν διαμορφωθεί με τη λάξευση του φυσικού βράχου. Στο κέντρο του πυθμένα διαμορφώνεται κοιλάμα, που χρησίμευε ώστε να κατακάθονται τα ιζήματα των συσσωρευμένων υδάτων.

Από το χείλος της δεξαμενής ξεκινά αγωγός, μήκους 3,80 μ., ο οποίος απολήγει εξωτερικά του κτιρίου, όπου διοχετεύονταν τα νερά, σε περίπτωση υπερχείλισης της δεξαμενής. Για την κατασκευή του έχουν χρησιμοποιηθεί αργοί λίθοι, τεμάχια κεράμων, ασβεστοκονίαμα, καθώς και τμήματα του φυσικού βράχου, λαξευμένα κατάλληλα.

Οι εργασίες αποκατάστασης της δεξαμενής του Κτιρίου Β ξεκίνησαν κατά το έτος 2006, με το λεπτομερή καθαρισμό της. Ακολούθησαν στερεωτικές εργασίες, οι οποίες επικεντρώθηκαν στη στερέωση των λίθων του στομίου, αλλά και στην ανακατασκευή τμημάτων που είχαν καταρρεύσει, ιδιαίτερα ενός μεγάλου τμήματος στο δυτικό της τόξο (Εικ. 15α-β). Τα ανακατασκευασμένα τμήματα διαχωρίζονται από το αρχαίο με λεπτό φύλλο μολύβδου, σύμφωνα με τη διεθνή τηρούμενη τακτική στις αποκαταστάσεις αρχαίων μνημείων. Ως συνδετικό υλικό χρησιμοποιήθηκε κονίαμα, που αποτελείται από λευκό τσιμέντο, ασβέστη και άμμο.

Περιμετρικά της δεξαμενής διανοίχθηκε αύλακα, στην οποία και δόθηκε η κατάλληλη κλίση, προκειμένου τα όμβρια ύδατα να διοχετεύονται εξωτερικά του κτιρίου. Στη συνέχεια η δεξαμενή μονώθηκε με στρώση ασβεστοκονιάματος, προκειμένου να αποτραπεί η απορρόφηση των υδάτων από τα τοιχώματά της.

Παράλληλα, πραγματοποιήθηκε η αποκατάσταση και του αγωγού υπερχείλισης, οι λίθοι του οποίου αποξηλώθηκαν και επανατοποθετήθηκαν στην αρχική τους θέση με χρήση συνδετικού υλικού, ίδιας σύστασης με εκείνο που χρησιμοποιήθηκε για την αποκατάσταση της δεξαμενής (Εικ. 16α-β). Μικρό τμήμα του αγωγού αποξηλώθηκε και ακολούθησε η τοποθέτηση σωλήνων, προκειμένου τα νερά που θα συγκεντρώνονται στην αύλακα να περνούν δια μέσου αυτών και να οδηγούνται εκτός του κτιρίου.

Κατά το έτος 2006 ξεκίνησαν από τη συντηρήτρια Μαρία Γραμματικού οι εργασίες συντήρησης των κονιαμάτων της εσωτερικής παρειάς της δεξαμενής. Οι συγκεκριμένες εργασίες συνεχίστηκαν και ολοκληρώθηκαν το 2007 από το συντηρητή Βλάσση Τσίκουλο. Ο κύκλος των εργασιών ξεκίνησε με τη φωτογραφική τεκμηρίωση της δεξαμενής στην κατάσταση διατήρησής της. Ακολούθησε χρωματική αποτύπωση τόσο των κατασκευαστικών της στοιχείων, όσο και των φθορών της.

Δείγματα των κονιαμάτων της δεξαμενής έχουν αποσταλεί στο Κέντρο Λίθου για ανάλυση από το 2004. Καθώς όμως τα αποτελέσματα των αναλύσεων δεν γνωστοποιήθηκαν μέχρι τη σύνταξη του παρόντος κειμένου στη ΛΒ' Ε.Π.Κ.Α., η επιλογή των κατάλληλων υλικών συντήρησης προέκυψε αναγκαστικά μέσω της μακροσκοπικής και μόνο παρατήρησης. Τα στοιχεία, ωστόσο, που προέκυψαν από αυτήν, είναι ιδιαίτερα ενδιαφέροντα.

Συνολικά στη δεξαμενή παρατηρήθηκαν πέντε διαφορετικά είδη κονιαμάτων. Τα τέσσερα από αυτά χρησιμοποιήθηκαν κατά την κατασκευή της, ενώ το πέμπτο αποτελεί μεταγενέστερη της αρχικής επέμβαση. Το κύριο συνδετικό υλικό τους είναι ο ασβέστης, πιθανόν και η ηφαιστειακή γη. Ως αδρανή υλικά έχουν χρησιμοποιηθεί ποταμίσιος άμμος, άμμος θαλάσσης, τριμμένο κεραμίδι, καθώς και τεμάχια κεραμιδιών.

Το πρώτο είδος κονιάματος είναι ψιλόκοκκο και χρησιμοποιήθηκε για το κτίσιμο και το αρμολόγημα του στομίου της δεξαμενής.

Μεγάλο τμήμα της εσωτερικής παρειάς καλύπτεται από υδραυλικό κονίαμα, ρόδινου χρώματος, χαρακτηριστικό της ρωμαϊκής περιόδου. Είναι ιδιαίτερα ανθεκτικό και έχει χρησιμοποιηθεί για τη σφράγιση των ρωγμών του φυσικού βράχου. Στην επιφάνειά του διακρίνονται χαράξεις προετοιμασίας για την πρόσφυση του επόμενου στρώματος κονιάματος.

Τα τρίτο είδος κονιάματος είναι χονδρόκοκκο, αλλά αρκετά σαθρό. Διασώζεται κυρίως στον πυθμένα. Σπαράγματα του διακρίνονται, επίσης, επάνω στο ρόδινο κονίαμα, αλλά και απευθείας επάνω στα τμήματα του βράχου, όπου παρουσιάζονταν μεγάλα κενά.

Στον πυθμένα, και κυρίως στα σημεία όπου αυτός συγκλίνει με τις παρειές της δεξαμενής, παρατηρείται ένα ακόμη είδος κονιάματος, που αποτελούσε το εξωτερικό επίχρισμα της συνολικής επιφάνειας.

Το τελευταίο κονίαμα είναι ύστερο. Διασώζεται σε ένα μικρό τμήμα του πυθμένα και φαίνεται ότι στεφανώνει, με σκοπό να περισώσει το αρχαίο κονίαμα, ίσως σε κάποια προσπάθεια παλαιότερης επισκευής της δεξαμενής.

Οι εργασίες συντήρησης ξεκίνησαν με την προστερέωση στα ευπαθή τμήματα των κονιαμάτων. Η στερέωση έγινε με την επικόλληση γαζών, ενώ ως συγκολλητικό υλικό χρησιμοποιήθηκε ακρυλικό γαλάκτωμα Primal.

Ακολούθησαν οι εργασίες καθαρισμού. Αρχικά απομακρύνθηκαν οι επικαθίσεις χώματος, με τη χρήση αιχμηρών εργαλείων και νερού. Για την απομάκρυνση της μαύρης κρούστας αλάτων και βιολογικών επικαθίσεων έγινε χρήση υπεροξειδίου του υδρογόνου, ενώ στα τμήματα όπου η κρούστα ήταν ιδιαίτερα έντονη, χρησιμοποιήθηκε νυστέρι. Για την απομάκρυνση των μικροοργανισμών έγινε επίσης χρήση διαλύματος υπεροξειδίου του υδρογόνου. Στα σημεία, όπου τα βρύα είχαν αναπτύξει ριζικό σύστημα, πραγματοποιήθηκε μηχανικός καθαρισμός σε βάθος και ακολούθησε ψεκασμός με βιοκτόνο Desogen. Με τη λήξη των εργασιών καθαρισμού ανεφάνη η αρχική επιφάνεια του κονιάματος, το οποίο διατηρείται σε αρκετά καλή κατάσταση.

Προκειμένου να ανοίξουν οι πόροι των κονιαμάτων για την καλύτερη προσρόφηση του στερεωτικού, πραγματοποιήθηκαν ψεκασμοί με αιθυλική

αλκοόλη. Ακολούθησαν ψεκασμοί με διάλυμα Primal, με ιδιαίτερη επιμονή στις περιοχές κακής συνεκτικότητας των κονιαμάτων. Στις ρωγμές το στερεωτικό εισχώρησε με τη χρήση σύριγγας.

Η τοποθέτηση νέων κονιαμάτων κρίθηκε απαραίτητη για τη συγκράτηση των παλαιών, αλλά και για την ενίσχυση του φυσικού βράχου. Ωστόσο, περιορίστηκε στις περιοχές απόσπασης και τις ρωγμές των κονιαμάτων και όχι στις περιοχές απλής απώλειας της αρχικής επιφάνειας, με σκοπό την ανάδειξη όσο το δυνατό μεγαλύτερης επιφάνειας του αρχαίου υλικού.

Τα υλικά που επιλέχθηκαν για την παρασκευή των κονιαμάτων ήταν όσο το δυνατό πιο συμβατά, αναφορικά με τις αντοχές, την περιεκτικότητα, την κοκκομετρία και το αισθητικό αποτέλεσμα, στα αρχαία κονιάματα. Επιλέχθηκε η αναλογία ενός μέρους ασβέστη, ενός μέρους ηφαιστειακής γης και τριών μερών αδρανών υλικών. Ως αδρανή υλικά χρησιμοποιήθηκαν ποταμίσιος άμμος, άμμος λατομείου, κεραμιδόσκονη και τριμμένος ασβεστόλιθος, σε αναλογία που διαφέρει από κονίαμα σε κονίαμα, καθώς και ποσότητα χρωστικής. Μετά την τοποθέτησή τους, τα κονιάματα καλύπτονταν με βρεγμένους χαρτοβάμβαιες για τη σταδιακή τους ωρίμανση, παρά τις υψηλές θερμοκρασίες.

Μετά την ολοκλήρωση των εργασιών στην εσωτερική παρειά της δεξαμενής (Εικ. 17α-β) ξεκίνησε η συντήρηση των κονιαμάτων του πυθμένα. Αρχικά πραγματοποιήθηκε η απομάκρυνση του χώματος που τον κάλυπτε και ακολούθησε καθαρισμός με μηχανικά μέσα και υπεροξειδίο του υδρογόνου. Για την απομάκρυνση των βιολογικών επικαθίσεων πραγματοποιήθηκαν και εδώ ψεκασμοί με Desogen. Ο πυθμένας της δεξαμενής παρουσιάζει εκτεταμένες φθορές. Σε μεγάλο τμήμα του το κονίαμα έχει καταστραφεί εντελώς, με αποτέλεσμα την αποκάλυψη του φυσικού βράχου.

Η υψηλή συγκέντρωση υγρασίας στον πυθμένα, λόγω των καιρικών συνθηκών, δεν επέτρεψε τη στερέωση των κονιαμάτων και έτσι μετατίθεται για το επόμενο έτος. Στα σημεία όπου το κονίαμα παρουσίαζε καλή συνοχή, πραγματοποιήθηκαν εκτεταμένα στεφανώματα και σφραγίσεις κενών. Χρησιμοποιήθηκε κονίαμα που αποτελείται από 1 μέρος ασβέστη, 1 μέρος ηφαιστειακής γης και 3 μέρη άμμου λατομείου, ανοιχτού και σκούρου χρώματος, για την επίτευξη του επιθυμητού αισθητικού αποτελέσματος.

Τέλος, για την προστασία της δεξαμενής του Κτιρίου Β από τις καιρικές συνθήκες, κρίθηκε απαραίτητη η κατασκευή στεγάστρου. Ο σκελετός του στεγάστρου έχει κατασκευαστεί από υλικό ανθεκτικό στις εξωτερικές συνθήκες και φέρει διάφανα πολυκαρβονικά φύλλα, ώστε να παρέχεται στους επισκέπτες η δυνατότητα θέασης προς το εσωτερικό της δεξαμενής.

ΔΕΞΑΜΕΝΗ ΚΤΙΡΙΟΥ 12

Κοντά στο βορειοδυτικό άκρο της «ακρόπολης» Α βρίσκεται κτιριακό συγκρότημα, το οποίο έχει συμβατικά ονομαστεί Κτίριο 12. Καταλαμβάνει έκταση 800 τ.μ. και υποδιαιρείται σε 18 τουλάχιστον επιμέρους χώρους. Οι τοίχοι, τα δάπεδα και οι κλίμακες του κτιρίου είναι στην πλειονότητά τους λαξευμένα στο φυσικό βράχο.

Λαξευμένη στο βράχο είναι επίσης και η δεξαμενή που έχει κατασκευαστεί στο εσωτερικό του, βάθους τουλάχιστον 7 μ. Η δεξαμενή είναι σύγχρονη του αρχαίου οικισμού. Ωστόσο, τόσο το στόμιό της, όσο και η υδρομάστευση που διαμορφώνεται περιμετρικά της για τη συλλογή των ομβρίων υδάτων, αποτελούν επεμβάσεις που πραγματοποιήθηκαν κατά τα νεότερα χρόνια.

Η δεξαμενή ήταν ήδη ορατή πριν από την έναρξη των εργασιών. Η κατάσταση διατήρησης της υδρομάστευσης, όμως, ήταν ιδιαίτερα κακή και η κάτοψή της ασαφής. Έτσι, το 2006 ξεκίνησαν εργασίες διερεύνησης και αποκατάστασης, οι οποίες ολοκληρώθηκαν την επόμενη χρονιά (Εικ. 18α-γ).

Αρχικά πραγματοποιήθηκε ο καθαρισμός της υδρομάστευσης, με την απομάκρυνση των αποκολλημένων λίθων και των συσσωρευμένων χωμάτων. Ακολούθησε αποχωμάτωση περιμετρικά της, προκειμένου να αποσαφηνιστεί η κάτοψή της.

Με τη λήξη των παραπάνω εργασιών διαπιστώθηκε ότι η υδρομάστευση έχει κατασκευαστεί από αργούς λίθους, μεταξύ των οποίων διακρίνονται κατά τόπους τμήματα κεράμων, ενώ ως συνδετικό υλικό έχει χρησιμοποιηθεί ασβεστοκονίαμα. Στην αρχική της μορφή, πάντως, η υδρομάστευση θα πρέπει να ήταν επιχρισμένη με στρώση κονιάματος σε όλη της την επιφάνεια. Η κάτοψή της έχει ακανόνιστο ελλειψοειδές σχήμα και το μήκος της φτάνει τα 6,30 μ. Οριοθετείται από τοίχιο, μέγιστου ύψους 0,95 μ., το οποίο στα ανατολικά απολήγει στο φυσικό βράχο. Το υπόλοιπο τμήμα του τοιχίου είναι πρόχειρα κατασκευασμένο από αργούς λίθους, τεμάχια κεράμων και ασβεστοκονίαμα.

Στην άνω επιφάνεια της υδρομάστευσης, ακριβώς στα ανατολικά της δεξαμενής, βρίσκεται οπή τετραγώνου σχήματος, μέσω της οποίας τα όμβρια ύδατα εισέρρεαν στο εσωτερικό της δεξαμενής. Πλησίον αυτής αποκαλύφθηκε τμήμα αγωγού, μήκους 1,25 μ., ο οποίος έχει επίσης κατασκευαστεί με προχειρότητα από τμήματα κεράμων, μικρούς λίθους και ασβεστοκονίαμα.

Κατά την πορεία των εργασιών αποκαλύφθηκε ο αγωγός εισροής των υδάτων που ήταν σε χρήση κατά την αρχαιότητα, πριν δηλαδή την κατασκευή της υδρομάστευσης. Πρόκειται για ορθογωνίου σχήματος άνοιγμα του φυσικού βράχου, νοτίως του οποίου διαμορφώνεται αύλακα.

Μετά τον καθαρισμό και την έρευνα περιμετρικά της δεξαμενής, ακολούθησαν

οι εργασίες αποκατάστασής της. Σε μικρό τμήμα της υδρομάστευσης, όπου το αρχικό κονίαμα διατηρείται σε καλή κατάσταση, περιορίστηκαμε στο στεφάνωμά του με κονίαμα από άμμο, ασβέστη, θηραϊκή γη, καθώς και μικρή ποσότητα λευκού τσιμέντου. Ίδιας σύστασης κονίαμα, αλλά χωρίς θηραϊκή γη, χρησιμοποιήθηκε και κατά τις εργασίες που ακολούθησαν.

Αρχικά πραγματοποιήθηκε η αποκατάσταση της υδρομάστευσης, με τη στερέωση των αποκολλημένων λίθων της, αλλά και την προσθήκη επιπλέον λίθων, στα σημεία που θεωρήθηκε απαραίτητο.

Στερεωτικές εργασίες πραγματοποιήθηκαν και στον αγωγό που εντοπίστηκε στην άνω επιφάνεια της υδρομάστευσης. Προκειμένου να παραμείνει ορατός, μετά την αποκατάστασή του δεν προβήκαμε στην επανατοποθέτηση των λίθων και των κεράμων που είχαν χρησιμοποιηθεί για την κάλυψή του, αλλά πάνω σε αυτόν τοποθετήσαμε μεταλλική κατασκευή με διάφανο πολυκαρβονικό φύλλο (Εικ. 19α-β).

Όσον αφορά στον αρχαίο αγωγό της δεξαμενής, μετά τη στερέωσή του προβήκαμε στην ειβάθυνση της αύλακας του και στην επίστρωσή της με τσιμεντοκονίαμα. Για τη διαμόρφωσή της, στα σημεία όπου ο φυσικός βράχος απουσίαζε κατασκευάστηκε κτιστό τοίχιο, ενώ το νότιο πέρας της διαμορφώθηκε με ξερολιθιά. Τέλος, στο άνοιγμα του αγωγού τοποθετήθηκε μεταλλική κατασκευή με πλέγμα, για τη συγκράτηση των φερτών υλικών (Εικ. 20).

Ακολούθησαν εργασίες στερέωσης και αρμολόγησης στο τοίχιο της υδρομάστευσης. Στα σημεία όπου το σωζόμενο ύψος του ήταν ιδιαίτερα χαμηλό, τοποθετήθηκε φύλλο μολύβδου και ακολούθησε συμπλήρωση με σειρά λίθων. Σημειώνεται πάντως ότι το ύψος στο οποίο αποκαταστάθηκε το τοίχιο ήταν το ελάχιστο απαιτούμενο, ώστε να προσδώσουμε στην υδρομάστευση την κατάλληλη κλίση για τη συγκέντρωση των υδάτων.

Οι εργασίες έληξαν με την αποκατάσταση του στομίου της δεξαμενής. Έχει κατασκευαστεί από λίθους μεσαίου και μεγάλου μεγέθους, με ασβεστοκονίαμα ως συνδετικό υλικό, ενώ στα κενά που παρουσιάζονται μεταξύ αυτών έχουν τοποθετηθεί μικροί αργοί λίθοι και τεμάχια κεράμων. Καθώς στο ανατολικό ήμισυ του στομίου εξέλειπε η ανώτερη σειρά λίθων, το τμήμα αυτό ανακατασκευάστηκε, αφού προηγήθηκε η τοποθέτηση λεπτού φύλλου μολύβδου (Εικ. 21). Τέλος, μετά το πέρας των εργασιών το στόμιο της δεξαμενής καλύφθηκε από μεταλλική κατασκευή, για την ασφάλεια των επισκεπτών του αρχαιολογικού χώρου.

ΝΟΤΙΑ ΔΕΞΑΜΕΝΗ

Μία ακόμη δεξαμενή έχει εντοπιστεί στο νότιο άκρο της «ακρόπολης» Α, δίπλα σε αλώνι κατασκευασμένο κατά τα νεότερα χρόνια. Ο φυσικός βράχος που έχει χρησιμοποιηθεί για την κατασκευή της παρουσιάζεται σε μεγάλο βαθμό διαβρωμένος. Η εσωτερική επιφάνεια της δεξαμενής είναι επιχρισμένη με κονίαμα, το οποίο στο μεγαλύτερο τμήμα της διατηρείται σε καλή κατάσταση.

Κατά τη φετινή χρονιά περιοριστήκαμε στις στερεωτικές εργασίες που κρίθηκαν απαραίτητες, ώστε να μην προχωρήσει περαιτέρω η διάβρωση του βράχου. Έτσι, πραγματοποιήθηκαν μόνο οι πληρώσεις κάποιων ρωγμών και κενών που παρουσιάζονταν σε αυτόν, καθώς και η στερέωση των αποκολλημένων του τμημάτων (Εικ. 22α-β).

Το επόμενο έτος προβλέπεται η συνέχιση των εργασιών στη συγκεκριμένη δεξαμενή, ώστε να ολοκληρωθεί ο κύκλος των εργασιών στο σύνολο των δεξαμενών του Δυμοκάστρου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βλαχοπούλου-Οικονόμου Αμ.: *Επισκόπηση της τοπογραφίας της αρχαίας Ηπείρου*, Ιωάννινα 2003
- Δάκαρης, Σ.: *Θεσπρωτία*, Αθήναι 1972
- Hammond, N.G.L.: *Epirus. The geography, the ancient remains, the history and the topography of Epirus and adjacent areas*, Oxford 1967
- Κουντούρη, Κ.: Δυμόναστρο Θεσπρωτίας (Αρχαία Ελίνα): Ο αρχαίος οικισμός και οι εργασίες ανάδειξής του, *Ηπειρωτικά Χρονικά* 40, Ιωάννινα 2006, 197-218.
- Μουσελίμης, Σπ. Γ.: *Αρχαιότητες της Θεσπρωτίας*, Γιάννινα 1980
- Πουκεβίλ, Φ.Κ.Ο.Λ.: *Ταξίδι στην Ελλάδα. Ήπειρος* (μτφ), Αθήνα 1994
- Πρέια-Αλεξανδρή, Κ.: *ΑΔ* 44 (1989), *Χρονικά*, 313-314
- Ρήγινος, Γ.: *ΑΔ* 55 (2000), *Χρονικά* (υπό έκδοση).
- Ρήγινος, Γ.: *ΑΔ* 56 (2001), *Χρονικά* (υπό έκδοση).
- Ρήγινος, Γ.: *ΑΔ* 57 (2002), *Χρονικά* (υπό έκδοση).
- Ρήγινος, Γ.: *ΑΔ* 58 (2003), *Χρονικά* (υπό έκδοση)
- Ρήγινος, Γ. κλπ.: *Ανάδειξη - ανάπλαση αρχαιολογικού χώρου Δυμοκάστρου Θεσπρωτίας*, Αδημοσίευτη Μελέτη, Ηγουμενίτσα 2003
- Ρήγινος, Γ.: *ΑΔ* 59 (2004), *Χρονικά* (υπό έκδοση).
- Ρήγινος, Γ.: *ΑΔ* 60 (2005), *Χρονικά* (υπό έκδοση).
- Ρήγινος, Γ.: Οικιστική οργάνωση στην αρχαία Θεσπρωτία, *Ηπειρωτικά Χρονικά* 40, Ιωάννινα 2006, 127-149.

Κασσιανή Λάζαρη - Αντωνία Τζωρτζάτου,
Αρχαιολόγοι ΛΒ' Ε.Π.Κ.Α.

ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΔΥΜΟΚΑΣΤΡΟΥ.
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ

1. Αεροφωτογραφία του αρχαιολογικού χώρου του Δυμοκάστρου.

2. Τοπογραφικό διάγραμμα των «ακροπόλεων» Α-Β, μετά τις εργασίες του έτους 2005.

3-4. Τμήμα της βόρειας και δυτικής οχύρωσης της «ακρόπολης» Β.

5-6. Άποψη των Κτιρίων Α και Β.

7-8. Τυπικά δείγματα μικρότερων ιδιωτικών οικιών (Κτίρια Στ και Δ).

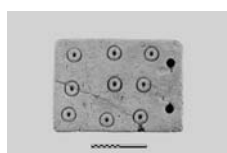
9-10. Άποψη του συγκροτήματος Κτιρίων 19-20-Z και χαρακτηριστικά ευρήματα.

11α-β. Άποψη της στοάς (Κτίριο 13) και λεπτομέρεια του ανατολικού πλευρικού δωματίου.

12-13. Άποψη των Κτιρίων 1 και 3 της «ακρόπολης Β».

14. Ευρήματα από τον αρχαιολογικό χώρο του Δυμοκάστρου.

Κουντούρη Αικατερίνη
Αρχαιολόγος-συντηρήτρια, ΛΒ' Ε.Π.Κ.Α.

ΟΙ ΔΕΞΑΜΕΝΕΣ ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΔΥΜΟΚΑΣΤΡΟΥ.
ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

15α-β. Η δεξαμενή του Κτιρίου Β, πριν και μετά την αποκατάσταση των τοιχωμάτων της.

16α-β. Ο αγωγός της δεξαμενής του Κτιρίου Β, πριν και μετά την αποκατάστασή του.

17α-β. Η εσωτερική επιφάνεια της δεξαμενής του Κτιρίου Β, πριν και μετά τις εργασίες συντήρησης

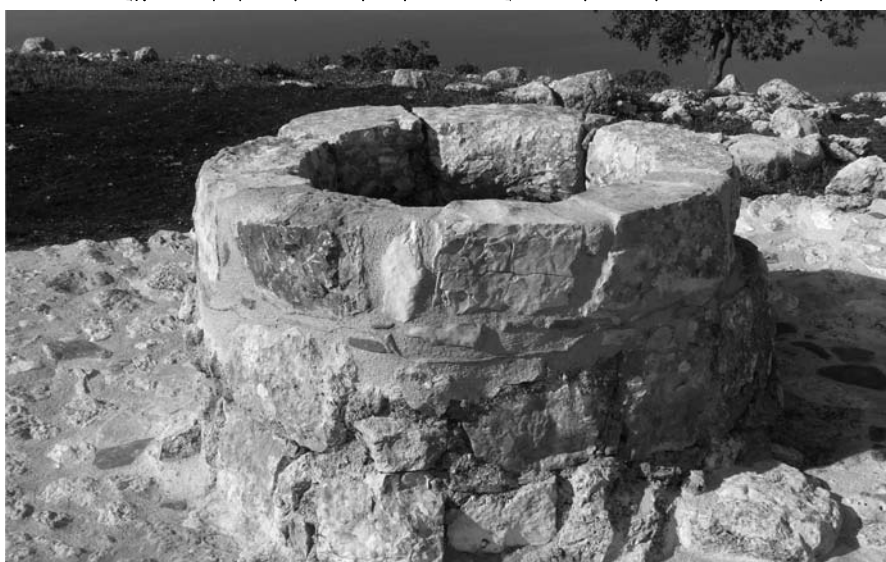
18α-γ. Στάδια εργασιών στη δεξαμενή του Κτιρίου 12.

19α-β. Στάδια αποκατάστασης του νεώτερου αγωγού της δεξαμενής του Κτιρίου 12.

20. Ο αρχαίος αγωγός της δεξαμενής του Κτιρίου 12 μετά την αποκατάσταση

21. Το στόμιο της δεξαμενής του Κτιρίου 12 μετά την αποκατάσταση.

22α-β. Η νότια δεξαμενή, πριν και μετά τις εργασίες αποκατάστασης.

100
95
75
25
5
0